

vrlo koristan i značajan prilog za razumijevanje novih ideja i smjernica koje su tako izrazito naglašene u okviru »Lundske geografske škole«.

V. ROGIĆ

J. BEAUJEU — GARNIER, *Trois Miliards d'hommes. Traité de Démographie*. Hachette, Paris 1965. (1—402).

Nakon djela u dva toma »Géographie de la Population« I (1956) i II (1958) objavljenog u izdanju M. T. Génin — Pariz, isti nam se autor predstavlja s novim radom o stanovništvu svijeta.

Knjiga je rezultat autorova petnaestogodišnjeg proučavanja stanovništva svijeta i s njim povezane socijalnogeografske problematike; trebalo je uporno i sistematski čitati, zbrajati, oduzimati, anketirati, provjeravati i razgovarati dok se nije došlo do svojevrstne sinteze demogeografske problematike i procesa suvremena čovječanstva — ističe u predgovoru autor. Ali i ovakva sinteza ima stanovitih praznina koje proističu iz manjkavosti odgovarajućih podataka, jer još uvijek nije moguće obraditi ovu materiju jednoobraznim i ekvivalentnim numeričkim vrijednostima za čitav svijet. Otuda i mnoge sumnje i otvorena pitanja. To samo povećava interes čitaoca a i sam rad čini zanimljivim i živim. I ovim se djelom, kao i sličnim radovima, provlači zabrinutost nad kvantitativnom ekspanzijom stanovništva svijeta u budućnosti i nad mogućnošću da se svakom članu ljudske zajednice našeg vremena osiguraju sredstva ishrane, rada i opstojanja na razini kakva odgovara drugoj polovini 20-stoljeća i programatskim proklamacijama OUN.

Rad je podijeljen u četiri dijela i 15 poglavlja. Poglavlja: Stanovništvo svijeta, Nesigurnost i fantazija demografske statistike obrađeni su kao uvod. U prvom dijelu razmotreni su odnosi ljudi i prostora, prostranstvo i kvalitet velikih ljudskih skupina te faktori razmještaja stanovništva svijeta. U drugom su dijelu izloženi i objaš-

njeni primjeri evolucije stanovništva; konstatirano je naglo opadanje mortaliteta a znatna prostorna varijabilnost nataliteta te obrađeni tipovi prirodnog prirasta, njihovi uzroci i posljedice. U trećem dijelu izložena je pokretljivost stanovništva u nacionalnim i međunarodnim okvirima te podvučeni bitni uzroci tih kretanja. Posebna je pažnja obrađena dnevnim oscilacijama radne snage kao tipične pojave našeg vremena. U četvrtom dijelu dat je pregled gospodarske aktivnosti stanovništva, tipova i evolucije triju glavnih sektora sa zanimljivim interpretacijama.

Vrijednost ovoj knjizi daju i svježi podaci, nova i obilna literatura te 47 karakterističnih kartograma.

M. FRIGANOVIC

J. BEAUJEU — GARNIER — A. Gamblin — A. Delobez, *Images économiques du monde 1966*. Sedes, Paris (1—236).

Objavljen je jedanaesti svezak ove ažurne i upotrebljive serije pod vodstvom gospođe J. Beaujeu — Garnier, profesora na Sorbonni. Korisnost ovog priručnika, što se svake godine obnavlja i dopunjuje svježim podacima, pokazuje činjenica da je od devet ranijih svezaka rasprodan sav tiraž koji je inače obiman.

U ovom su, kao i u ranijim svezcima, autori pregledno saželi najbitnije i najnovije podatke s retrospektom o stanovništvu, poljoprivredi, rudarstvu, industriji, prometu i trgovini za pojedine zemlje svijeta svrstane po kontinentima.

Podaci se zasnivaju na statističkim godišnjacima OUN i onim pojedinih zemalja, zatim na časopisima i godišnjacima specijaliziranih agencija UN, pojedinih država i korporacija. Ovako svrstani i objavljeni podaci uvelike olakšavaju posao nastavnica srednjih, viših i visokih škola, piscima udžbenika, publicistima i istraživačima demografske, ekonomske i komercijalne problematike s geografskog aspekta.

M. FRIGANOVIC

TRYGGVI OLESON J, *Early Voyages and Northern Approaches 1000—1632*. The Canadian Centenary Series No 1. Mc Clelland and Stewart Ltd. Toronto 1963, Oxford Univ. Press. London and New York 1964.

Kao prva knjiga monumentalne »Historije Kanade« u 17 svezaka, Olesonova knjiga je od osobitog interesa za geografe, posebno historijske geografe. Danas pokojni prof. Oleson je bio istaknuti stručnjak za historiju i historijsku geografiju Sjeverne Evrope, posebno Skandinavije i Kanade. Među brojnim radovima o problematici srednjevjekovnih veza Evrope s Amerikom, Olesonovo djelo nije samo najnovija, nego prije svega najpotpunije dokumentirana studija pisana jasnim načinom koja će zbog toga što je na engleskom jeziku imati šire značenje za dalji istraživački rad o toj problematici.

Usprkos posrednih indikacija (osobito djelo Adama iz Bremena) od sada nije nađen niti jedan srednjevjekovni izvor koji bi izričito mogao potvrditi identifikaciju Helulanda, Marklanda i Vinlanda s dijelovima novog kontinenta. Oleson naglašava da usprkos srednjevjekovnih geografskih opisa koji govore o gore pomenutim preatlantskim skandinavskim kolonijama kao posebnim grupama velikih otoka zapadno od Islanda i Grönlanda, dosadašnji rezultati istraživanja nesumnjivo ukazuju na evropsku kolonizaciju Amerike. Oleson smatra da je Holluland Bafinova zemlja, Markland Labrador a Vinland primorje Nove Engleske, u čemu se ne razlikuje od dosadašnjih autora. Skandinavsko otkrivanje i kolonizacija novog svijeta koncem 10. stoljeća nije izazvala interes ostale Evrope. Iako isključivo skandinavska, pomorska plovidba preko Atlantika nije po mišljenju Olesona nikada potpuno prestala. Na to ukazuju brojne vijesti o ribljem bogatstvu u blizini Labrador a i New Foundlanda na koje se nalazi u brojnim izvorima pretkolumbijskog doba. U 15. stoljeću engleski i portugalski interes za

Sjeverni Atlantik bio je u vezi s lovom bakalara na što su se onda samo nadovezala istraživanja u vezi sa sjeverozapadnim prolazom. Olesonova knjiga raspravlja ovu zanimljivu problematiku koristeći se obilnom historijskom dokumentacijom, kartografskim izvorima i etnološkim i antropološkim studijama, kao i historijsko geografskim dedukcijama osnovanim na suvremenim geografskim osobinama. U prvom dijelu knjige autor raspravlja istraživanja islandskih »otkrivača« Grönlanda. U drugom, sadržajno najoriginalnijem iako ne uvijek naročito sigurno dokumentiranom dijelu, autor razmatra postepeno miješanje evropskih skandinavskih kolonista s domorocima Grönlanda i kanadskog Arktika. Zaključci ovog svakako najinteresantnijeg dijela knjige svode se na konstataciju da su evropski doseljenici postepeno napustili vlastitu kulturnu orijentaciju (sjedilačku, evropsku i kršćansku) i orijentalirali se na lov i ribolov bogatih sjeveroatlantskih lovišta. To novo mješovito stanovništvo s novim originalnim kulturnim osobinama nastavilo je svoju ekspanziju i postepeno postalo dominantno na čitavom kanadskom Arktiku. Svakako da Olesonova teza o porijeklu Eskima zapadnog Grönlanda i kanadskog Arktika kao sekundarne kulturno-etničke grupe nastale miješanjem srednjovjekovnih skandinavskih kolonizatora i starosjedioca zaslužuje najveći interes. On zapravo potpunije i detaljnije razrađuje koncepciju J. Duasona (čije je djelo on ranije preveo na engleski). Aleson-Duasonova teza je zanimljiva jer stoji u suprotnosti s najvećim brojem radova baziranih na arheološkim iskopinama koji pretpostavljaju potpuno izumiranje skandinavskih kolonista na Grönlandu. Olesonova knjiga općenito ima karakter historijsko-etnološke rasprave s vrlo velikim obiljem historijsko geografskog materijala. Bez obzira na vjerodostojnost postavljenih vrlo zanimljivih hipoteza ova je knjiga koristan i do sada najpotpuniji i najnoviji rad o pretkolumbijskoj kolonizaciji novog svijeta.

V. ROGIC

BEAUJEU — GARNIER J. et CHABOT G., *Traite de geographie urbaine*, 496 str, obilje karata, dijagrama, statističkih priloga, indeksa i bibliografija. A. Colin, Paris 1963.

Brzi rast obilja raznovrsnih studija u vezi s problematikom urbane geografije u novije vrijeme osobito naglašava potrebu sintetičkih monografija posvećenih tom predmetu. Kolaboracija prof. Chabota i gđe Beaujeu—Garnier na izradi nove monografije o urbanoj geografiji je osobito značajna zbog toga što u njoj dolazi do izražaja bogato iskustvo najstarijeg vodećeg stručnjaka i ne manja reputacija istaknutog demogeografa.

Nakon uvođenog razmatranja procesa urbanizacije kao svjetskog fenomena modernog doba i njegove geografske konsekvence, autori daju pregled urbano-geografske problematike izdvojenih regionalnih cjelina svijeta. Tako postoje vrlo značajne razlike u razvoju, suvremenom formiranju i osobinama urbanog fenomena različitih geografskih područja, sigurno je da urbanizacija kao mlad, geografski nesumnjivo najvažniji i najočitiiji proces ima u pravom smislu univerzalni karakter. Šteta je da tom problemu tj. urbanizaciji kao univerzalnom procesu nije posvećeno znatno više mjesta u knjizi koja ima karakter monografske studije i univerzitetskog udžbenika urbane geografije. Autori slično kao i Pierre George u prvoj poslijeratnoj monografiji urbane geografije težište stavljaju na predočivanje i objašnjavanje urbano-geografskih tipova u svijetu, koristeći dokumentacioni materijal o 1300 gradova s preko 100 tisuća stanovnika. Pet dijelova knjige posvećeno je problematici pet glavnih tipova urbanog fenomena na svijetu.

V. ROGIĆ

BUTZER K. W., *Environment and Archeology. An Introduction to Pleistocene Geography*. Aldine Publish. Comp. Chicago 1964.

Ova vrlo značajna regionalna geografija prethistorijske Evrope

i Prednjeg Istoka sa ostalim sjevernoafričkim zemljama zaslužuje osobitu pažnju. Autor čija je osnovna specijalnost paleoklimatologija i periglacialna geomorfologija, uspio je dati vrlo impresivan sintetički rad historijsko-geografske rekonstrukcije, koji je osobito s obzirom na sve veći broj raznovrsnih pojedinačnih studija postao vrlo potreban. Autor započinje uvodom u pleistocenu stratigrafiju i kronologiju, razmatrajući složenu problematiku geografske rekonstrukcije trećeg tisućljeća prije nove ere. Na osnovu vrlo obimnih rezultata istraživanja pleistocena, koja su se upravo za vrijeme posljednjih 15 godina razvila kao nikada ranije, autor zaključuje da su recentni fi-

zičko geografski procesi osobito važni za interpretaciju i razumijevanje prilika u pleistocenu. Pleistocenski period i pleistocenski geografski pejzaži Evrope i Prednjeg Istoka detaljno su prikazani kao uvod nužan za razumijevanje odnosa prethistorijskog stanovništva prema okolini. Devet poglavlja pod naslovom »Čovjek i prirodna okolina u prethistoriji« su najvredniji i najzanimljiviji dio knjige. Autor nastoji precizirati karakter, raznolikost i transformacije društvene eksploatacije prirodne sredine.

V. ROGIĆ

CORNWALLI, I. W., *The World of Ancient Man*. The J. Daö Comp. New York 1964. 961 str.

Iako ovo djelo, sudeći kritički njegove zaključke, ne predstavlja nešto osobito novo u istraživanju karaktera geografske sredine i njene prethistorijske rekonstrukcije, ono je ipak vrlo koristan i potreban priručnik. Autor piše o geografskoj sredini i njenom utjecaju na razvoj ljudskog društva kroz prethistoriju. U prvom redu objašnjeno je značenje topografske lokacije prvobitnih ljudskih grupa a zatim su analizirani redom glavni elementi geografske sredine: klima, morfologija, petrografija (s naročitim obzirom na korisne stijene i minerale), flo, vegetacijski pokrov, životinjski svijet. Posebno su izdvojena specijalna poglavlja o ishodištu i

porijeklu prvobitnih ljudskih grupa i glavni pravci kretanja predhistorijske trgovine. Značenje najvažnijih geografskih područja za migracije predhistorijskih grupa stanovništva (Prednji Istok, istočni Sibir — Aljaska), razvoj tehnike korištenja i obrade metala; domestikacija životinja; razvoj navodnjavanja i agrikulture, karakter neolitske agrikulture. Iza ovih naslova nalaze se vrlo atraktivno ali dokumentirano i temeljito obrađena poglavlja bazirana na ozbiljnom studiju. Autor naglašava važnost »environmental archeology« kao posebne discipline koja je u uskom dodiru s arheologijom i historijskom geografijom. U svakom slučaju predstavnici i jedne i druge struke naći će u ovoj knjizi jednostavnu ali vrlo inteligentnu prezentaciju čitavog niza složenih problema koja može biti iskorištena na različite načine.

V. ROGIĆ

JUGOSLAVIJA

FISCHER J. C., *Yugoslavia a Multinational State — Regional Difference and Administrative Response*. Chandler Publ. Comp. San Francisco 1966. (239 str., 26 tab., 35 crteža, statistički prilozi).

Ovaj rad zaslužuje osobitu pažnju primarno zbog toga što predstavlja prvu dokumentiranu studiju posvećenu problematici političko-geografskih implikacija regionalne heterogenosti Jugoslavije. Autor koji je u našoj zemlji prvi put duže boravio rađajući na svojoj disertaciji o jugoslavenskim gradovima, a zatim ponovno u više navrata u vezi s proučavanjem problematike regionalnog planiranja, danas je sigurno najbolji poznavalac jugoslavenske problematike među američkim geografima i stručnjacima za regionalne studije.

Kao što autor ističe u uvodu Jugoslavija od 1945. g. doživljuje impresivnu transformaciju. Podaci o brzom tempu gospodarskog rasta koji s poslijeratnim prosječnim

porastom od 7,2 posto ide u red najviših na svijetu, kolikogod destruktivni, malo govore o karakteru izmijena unutrašnje, vrlo raznovrsne regionalne strukture. Problematika djelovanja složenog mehanizma planiranja i privrednog razvoja na različitim nivoima od komune do federacije ima ključno značenje. Poznata problematika odnosa federalne i lokalne vlasti u USA postaje u novije doba sve akutnija i složenija. Proces decentralizacije u SSSR-u ili složeni problemi organizacije i razvoja novih mladih država Azije i Afrike dobijaju danas također sve veće značenje. Upravo Jugoslavija sa svojim originalnim pristupom rješavanju složene problematike razvoja regionalno, nacionalno i gospodarski heterogenog državnog prostora zaslužuje naročit interes. U prva dva poglavlja autor prezentira osnovnu problematiku regionalne heterogenosti jugoslavenskog prostora koja je rezultat historijsko-geografskog razvoja. On nastoji precizirati pojmove razvijenosti odnosno međusobno ovisna obilježja: stupanj gospodarskog razvoja, stupanj urbanizacije i određeni opći nivo prilagodljivosti suvremenoj organizaciji života — tzv. stupanj modernizacije. Gospodarski razvoj, naročito porast industrijske proizvodnje i pojačana urbanizacija nisu dovoljni indikatori dostignutog stupnja razvoja ako istovremeno nije postignut i odgovarajući stupanj modernizacije. Razumijevanje historijskih osnova nejednolike regionalne razvijenosti ima osobitu važnost. Koncizno ali jasno dane su političke i historijsko-geografske osnove nastanka regionalnih razlika unutar jugoslavenskog prostora. Kriterije izdvajanja sjeverne gospodarski razvijenije, urbaniziranije i modernije regionalne cjeline nasuprot južnoj autor nastoji utvrditi na osnovi specifičnih pokazatelja. Pojmovi »sjeverna« i »južna« regionalna cjelina Jugoslavije imaju sasvim konvencionalan karakter: u prvi je uključena cijela Slovenija, Hrvatska i Vojvodina, u drugu preostali dio Jugoslavije. Uspoređenje statističke predodžbe hijerarhijske strukture urbane mre-

že u tako izdvojenim dijelovima Jugoslavije s onom za cijelu Jugoslaviju, ukazuje na znatne razlike. Sjever ima normalno formiranu hierarhijsku mrežu centra (rank size distribution) jug naprotiv neravnomjernu s naglašenim nedostatkom centara srednjih kategorija (primate type of distribution). Uopredno promatranje hierarhijskih struktura urbane mreže izdvojenih manjih regionalnih cjelina (Slovenije, sjeverne Hrvatske, jadranskog primorja, Bosne, Vojvodine, uže Srbije, Kosova i Metohije i Makedonije) dalo bi nesumnjivo znatno sigurnije osnove za njihovo grupiranje u dva regionalna tipa. U trećem poglavlju autor proširuje istraživanje na sve gradske centre s preko 20.000 stanovnika (55 centara) koristeći se s 26 varijabli (9 demografskih, 9 profesionalne strukture, 3 mješovite i 5 kombiniranih varijabli profesionalne strukture). Kao rezultat, dobivena je naglašena razlika konvencionalnog sjevera i juga. Konstatcija da usprkos snažnog poslijeratnog razvoja urbanizacije na jugu nisu izbrisane velike razlike funkcionalne strukture zaslužuje posebnu pažnju.

U cilju što potpunije spoznaje regionalnih razlika, autor u petom poglavlju uzima komune kao bazu istraživanja. Za 611 komuna (na bazi popisa 1961.) uzeto je ukupno 63 varijable (30 demografskih, 3 iz sfere dohotka, 16 iz sfere prosvjetne strukture, 14 profesionalne strukture). Razumljivo se da rezultat ispitivanja nije mogao ukazati na tipove komuna sličnih karakteristika u prostorno zaokruženim grupama. Unutar razvijenih grupacija izdvajaju se nerazvijene i obrnuto. Autor posebnu pažnju obraća problemu decentralizacije i razvoju komunalnog sistema. Politički uspješna »administrativna decentralizacija« je po mišljenju autora imala i negativne posljedice na produkciju i efikasnost. Ekonomska reforma treba u tom pogledu da uspostavi ponovno najpovoljniju ravnotežu.

V. ROGIĆ

ALFIREVIĆ S.: *Geografija Jadrana*.

Biblioteka za prirodne nauke Poddobora Matice hrvatske br. 6,

Rad se sastoji od tri dijela. U prvom dijelu se govori uglavnom o marinskogeološkom istraživanju Jadrana. U drugom su korisna opća saznanja kako o postanku morskih dubina, o mjerenju dubina, o topografiji morskih bazena, o terminologiji oblika dna, o taloženju na dnu i o značenju morskog dna sa pravnog, ekonomskog i vojno-pomorskog gledišta. U trećem dijelu autor opširnije govori o geologiji Jadrana i obuhvaća razne vidove s tog naučnog područja. Pri tomu se ne zadržava samo na ispitivanju sastava podmorskih slojeva i pokrova, već ulazi i u druge oblasti koji su sa time u vezi, kao na primjer na podmorske slatkovodne izvore rijeke jadranskog sliva, primjenu elektronike u geološkim istraživanjima, praktičnu primjenu marinsko-geoloških istraživanja, privrednu djelatnost na jadranskom šelfu. Osim toga ima i više novih i interesantnih konstatacija pored već poznatih podataka kao: da su tektonskog porijekla Kvarnerić, Korčulanski i Mljetski kanal te dijelovi Hvarskog i Neretljanskog, a erozionog (potopljeni u holocenu) Koločepski, Velikostonski i Gruški. Također su i tjesnaci dvostrukog porijekla: Privlačka vrata (Vir — Prevlaka), Zdrelec (Ugljan — Pašman), Zapuntel (Ist — Molat) i drugi su tektonskog, a Verige i Sv. Ante kod Šibenika erozionog. Na osnovu nalaza ljuštura školjkaša *Spondylus gaedareopus* otočić Brusnik je bio sve do nedavno pod morem. Najveća dubina Jadrana iznosi 1223 m, i Alfirević veli da se to može smatrati kao najpouzdaniji podatak za maksimalnu dubinu Jadrana, ali da ipak ostaje otvoreno pitanje najveće jadranske dubine, što će tek daljnja istraživanja konfiguracije dna baciti više svjetla na probleme najveće dubine. Što se tiče dubine u Otranskim vratima autor veli da je podmorski prag dubok 741 m, a da je Jabučka kotlina s plićim pregradama razdijeljena u tri jasna izdvojena dijela itd.

Alfirević se u svojim istraživanjima specijalizirao u marinskoj geologiji i kao takav surađuje u Institutu za oceanografiju i ribarstvo u Splitu, gdje vodi laboratorij za geologiju mora. Prema bibliografiji u ovoj knjizi do sada je napisao 29 naučna rada iz svog područja. Posebno napominjem pri kraju knjige rječnik — tumač stručnih izraza.

A. JUTRONIĆ

RENDULIĆ M., Tendencije demografskih kretanja u SR Hrvatskoj. »Naše teme«, br. 6, Zagreb, str. 818—827.

Hrvatska se ubraja u republike s niskim natalitetom i isto tako niskim mortalitetom i demografska kretanja posljednjih godina u ovoj republici su nepovoljna. To najbolje dokumentira podatak da je stopa nataliteta bila 1961 godine 17,8 promila, a 1963. godine 16,5 promila, a stopa mortaliteta od 21,4 promila u godini 1956. spala je na 16,5 promila u 1963. godini. Najniže stope nataliteta imaju demografska područja Bilogore, Hrvatskog primorja, Pokuplja i Banije, te okolice Zagreba i Istre.

Za Hrvatsku je karakteristično da je prirodni priraštaj veći na gradskom području nego na seoskom, a što donekle vrijedi i za stope nataliteta, dok poljoprivredno stanovništvo ima niži natalitet od onog nepoljoprivrednog.

Prema mišljenju autora velike migracije stanovništva Hrvatske unutar pojedinih područja, zatim između pojedinih područja, u druge republike i u inozemstvo, jedan su od najznačajnijih čimilaca koji utječu na smanjivanje nataliteta i uopće prirodnog priraštaja. Tu tvrdnju i opet dokumentira podatkom da je u međupopisnom intervalu (1953—1961.) migriralo 644.000 stanovnika, a od toga broja unutar Hrvatske migriralo je iz jednog mjesta boravka u drugo 403.000 stanovnika, a van Republike i van Jugoslavije 241.000 stanovnika, dok je priliv iz drugih republika iznosio 133.000 stanovnika.

Hrvatska je u cjelini migraciono područje, jer ima više emigra-

nata nego migranata. Samo pet demografskih područja od ukupno šesnaest sačinjavaju imigratorna područja. Najjaču emigraciju pokazuju: Gradski kotar i Lika, Dalmatinska zagora, Hrvatsko zagorje, Pokuplje i Banija te Međimurje.

U zaključku svojih razmatranja o demografskim kretanjima, Rendulić ukazuje na činjenicu, da migraciona kretanja u Hrvatskoj nisu usklađena s tempom industrijalizacije i urbanizacije. On isto tako ukazuje i na budućnost, u kojoj se ne može očekivati porast nataliteta poljoprivrednog stanovništva, nego naprotiv njegovo daljnje opadanje, a što je uvjetovano ekonomskim, psihološkim, kulturnim i drugim čimlicima i što će i ubuduće dovoditi do nepovoljnih demografskih kretanja u Hrvatskoj.

B. PLESE

KLEMENČIĆ V., Die geographischen Probleme der Almwirtschaft in Jugoslawien. Almgographie, Kolloquium Rottach — Egern 1962. Forschungsberichte 4 der Deutschen Forschungsgemeinschaft, Wiesbaden 1964, str. 43—55, sa 6 grafičkih priloga.

U drugoj polovici 1962. godine Geografski institut Tehničke visoke škole u Münchenu organizirao je na jezeru Tegernsee u južnoj Bavarskoj kolokvij o planinskom stočarstvu. Među 27 stručnjaka, pretežno iz redova sveučilišnih nastavnika, na kolokvij u su bili najbrojniji domaćini, a od gostiju su učestvovali po dvojica Švicaraca, Austrijanaca, Talijana i Jugoslavena (dr I. Crkvenčić i dr V. Klemenčić), te jedan Holanđanin. Ukupno je održano 6 predavanja na kojima su predavači iz svih alpskih zemalja izložili problematiku alpskog stočarstva. Sva su predavanja objavljena u posebnoj publikaciji, koja je citirana uz naslov ovoga prikaza, a iz nje izdvajamo članak V. Klemenčića o planinskom stočarstvu u Jugoslaviji.

U uvodu Klemenčićevog referata ističe se da pašnjaci prekrivaju go-

tovo 1/3 Jugoslavije (28 posto) i da je stočarstvo jedna od najvažnijih grana poljoprivrede, pa i privrede uopće. Iako su istraživanja ekonomsko-geografske problematike povezana s planinskim stočarenjem započela još prije prvog svjetskog rata (Cvijić), intenzivna sistematika proučavanja, koja bi obuhvatila čitavo područje Jugoslavije nedostaju još i danas. Autor vrlo uspješno ukazuje na prilike u kojima se je našla ova privredna grana s obzirom na noviji gospodarski razvoj, naročito industrijski, te u vezi s položajem pojedinih planinskih područja u privredno različito razvijenim dijelovima zemlje. Zaostajanje razvoja stočarske privrede, a naročito planinskog stočarstva, dokumentirano je i brojčanim podacima.

Klemenčić osobito dobro pozna je prilike u Sloveniji, pa posebnu vrijednost ima dio referata u kojem iznosi razvoj i sadašnje stanje stočarstva na primjerima planin-

skog područja u zaleđu Tršćanskog i Kvarnerskog zaljeva, te oko Bohinjskog jezera. U planinskom zaleđu Tršćanskog i Kvarnerskog zaljeva, npr., uzgajalo se je sredinom prošlog stoljeća transhumantnim stočarenjem oko 36.000 ovaca. Sada je transhumantno stočarenje u tom području potpuno napušteno, a uzgaja se svega oko 2000 ovaca. Karakteristično je da je u istom razdoblju broj goveda znatno porastao (od 12.000 na 18.000 grla), što se dovodi u vezu s razvojem gradskih centara u primorju.

U relativno kratkom članku Klemenčić je dosta uspješno ukazao na raznoliku problematiku planinskog stočarstva u našoj zemlji. Zato će ovaj rad, uz koji je objavljena i važnija literatura iz ovog ekonomsko-geografskog područja, moći korisno poslužiti svima koje interesiraju složeni problemi planinskog stočarstva.

I. BAUCIĆ

STRANE ZEMLJE

POUNDS, J. G. NORMAN, North America. 238 str, 46 ilustr, 46 karta i dijagrama, bibliografija. John Murray, London 1964.

Poznati engleski geograf i višegodišnji profesor u USA N. Pounds nakon brojnih značajnih knjiga o evropskim temama objavio je i svoju konciznu geografiju Sjeverne Amerike, namijenjenu prvenstveno engleskim studentima. Autorov pristup obradi regionalne geografije Sjeverne Amerike odražava njegovo dobro poznavanje američke geografske stvarnosti. Historija, tradicija i reagiranje na ekonomske i političke uvjete stavljeni su na prvo mjesto kriterija regionalizacije za razliku od do sada uobičajenih fizičko-geografskih karakteristika. Regije koje na taj način autor izdvaja i interpretira ne daju tradicionalnu na prvi pogled jednostavnu sliku regionalne strukture koja inače dolazi do izražaja kod uobičajenog fizičkogeografskog pristupa. Svakako da većina Ameri-

kanaca uopće (a napose sve veći i veći broj američkih geografa) ne gledaju na Ameriku u smislu ustaljenih, uglavnom fizičkogeografskom homogenošću određenih predstava. Za većinu Amerikanaca, Nova Engleska i Jug su primarno izdvojene regionalne cjeline. Očito je da Pounds-ov pristup regionalnoj geografiji Amerike, inspiriran prvenstveno društveno-ekonomskim faktorima koji su samo modificirani utjecajem prirodnih elemenata, ima veliku prednost u odnosu na većinu dosadašnjih monografskih radova o Americi. Iako je knjiga pisana tečnim stilom a geografska problematika regionalnih cjelina je dana izvanredno jasnim i konciznim objašnjenjem društveno-ekonomskih procesa koji su doveli do današnjeg stanja, mnogi suvremeni neposredno aktuelni problemi današnjice ostali su začuđujuće neobrađeni (značajne i sve brže suvremene promjene na američkom Jugu i Jugozapadu). Veliki opseg migracija američkih ornaca

s Juga u sjeverne i kalifornijske metropole koje potpuno mijenjaju dosadašnje karakteristike razmjesta stanovništva, ekonomsku strukturu Juga kao i internu strukturu metropolitanskih područja nije na odgovarajući način obrađen u knjizi. Možda upravo činjenica da u bibliografiji nalazimo tako malo od brojnih radova koji su nakon 1955. objavljeni u američkim naučnim časopisima o najvažnijim promjenama socijalnog, demografskog i ekonomskog razvoja u USA ukazuje na razlog ovih slabosti. Knjiga je očito vremenski »zakasnila«. Novo revidirano izdanje koje će reflektirati obilje novih suvremenih problema očito je vrlo potrebno. Za svakog tko želi da na pregledan način dobije osnovnu sliku regionalne strukture USA ova je knjiga ipak neosporno najpogodniji i do sada najnoviji priručnik.

V. ROGIĆ

FISHER W. B. *The Middle East, a Physical, Social and Regional Geography*. 557 str, 105 karta i dijagrama, bibliografija. E. P. Dutton and Co. New York 1961. (IV izdanje).

Novo izmijenjeno izdanje nesumnjivo najbolje i najpotpunije sintetičke monografije Prednjeg istoka. Usprkos ozbiljnih nedostataka termina »Srednji istok« koje autor objektivno iznosi u predgovoru, ipak ostaje na njemu uglavnom iz praktičnih razloga njegove široke upotrebe u anglosaksonskom svijetu. W. B. Fisher prof. geografije na univerzitetu Durham već niz godina vodi organizaciju univerzitet-skog studijskog programa posvećenog Prednjem istoku. Odlično neposredno poznavanje ove regije i aktivna istraživačka djelatnost prof. Fishera očito su najvažniji faktori da je ova knjiga najbolji i najvažniji priručnik za svakog tko želi da se potpunije i objektivno informira ili se želi posvetiti njegovom istraživanju. Prednji istok je nesumnjivo jedan od najvažnijih prostora ukrštanja svjetskih prometnih pravaca. Njegova uloga u razvoju svjetske civilizacije

ima golemo značenje. Iako geografski relativno jedinstven, u odnosu na susjedne regionalne cjeline Prednji istok je politički i ekonomski vrlo heterogeno područje. Otkriće i korištenje najvećih svjetskih rezervi nafte u XX stoljeću u još je većoj mjeri utjecalo na jačanje političko-geografske heterogenosti. Ova složena problematika prezentirana je u Fisherovoj knjizi jasno, jednostavno i temeljito. Osobito teška zadaća dati sažeti historijsko-geografski sintetički prikaz Prednjeg istoka izvršena je u ovoj knjizi na jedinstveno uspješan način.

V. ROGIĆ

BERRY B. and HANKINS T. A *Bibliographic Guide to the Economic Regions of the United States*, 101 str. University of Chicago Research Paper No 87. Chicago 1963.

Ova vrlo pomnivo sastavljena bibliografija daje izabranu selekciju američkih radova u vezi s regijama i regionalizacijom uopće a ekonomskim regijama u USA napose. Iako je većina naslova geografskog porijekla, autori su u bibliografiju uključili i sve raspoložive radove o toj danas sve više aktualnoj problematici drugih srodnih struka. U tom smislu, ova bibliografija ima interdisciplinarni karakter. Glavni dio publikacije sadrži podatke o knjigama i ostalim radovima iz regionalne problematike. Iza toga slijedi lista svih rasprava i članaka u glavnim geografskim, ekonomskim i sociološkim časopisima. Posebno je vrijedan uvod u kome je kratko, ali vrlo jasno i koncizno iznesena suština regionalno geografskih studija i objašnjena u potreba osnovne terminologije u vezi s regionalizacijom.

V. ROGIĆ

POUNDS N. J. G. *Poland between East and West*. D. van Nostrand and Co. Searchlight Book, Princeton 1964. 132 str.

Prof. Pounds dobro je poznat u Istočnoj Evropi osobito zbog svoje velike historijsko-geografske studije o Sljonsku. U ovoj maloj ali

zanimljivo pisanoj knjizi, autor je nastojao dati sažetu političko geografsku analizu razvoja poljske države i njen suvremeni položaj u Istočnoj Evropi. Tisućgodišnji kontinuitet poljske državne ideje u vrlo raznolikim uvjetima organizacije državnog teritorija dan je na jednostavan i razumljiv način. Autor naglašava da često mijenjanje granica nije nipošto utjecalo na mijenjanje osnovnih nacionalnih težnji poljskog političkogeografskog integriteta. Najveći dio ove knjige je u stvari dobro i koncizno napisana historijska geografija razno- ličnih poljskih državnih teritorija u prošlosti. Samo dva posljednja poglavlja posvećena su modernoj Poljskoj. Težište interesa je razumljivo na značenju novih zapadnih područja i njihovoj funkciji u novo integriranom poljskom državnom prostoru. Autor zaključuje da danas isto kao i u prošlosti vrijednost tzv. »prirodnih granica« upravo za Poljsku nema nikakvog značenja. Poljska nužno mora biti orijentirana prema mirobljubivoj politici i političkoj stabilnosti u Evropi.

V. ROGIC

LONGRIGG H. S., *The Middle East, a Social Geography*. Aldine Publ. Comp. Chicago 1963. 291 str, ilustracije, bibliografija i indeksi.

Autor je poznat kao pisac više studija o raznovrsnoj historijskoj i sociološkoj problematici Prednjeg Istoka. Iskustvo stečeno dugotrajnim boravkom u zemljama prednjeg Istoka daje njegovim opisima i sudovima posebnu vrijednost. Pored Fisherove studije, Cressy-evog rada i Birot—Drech—ova rada, Longriggova knjiga ide u red prvorazrednih dijela geografske literature o Prednjem Istoku. Prva trećina knjige raspravlja historijski razvoj glavnih tipova socijalne strukture. Iza toga slijedi pojedinačna analiza političko teritorijalnih grupa, da bi se na kraju u posljednjim poglavljima dale osnovne socijalno geografske karakteristike Prednjeg Istoka kao cjeline.

V. ROGIC

ISSAWI C. and YEGANEH M. *The Economic of Middle Eastern Oils*. A. Praeger, New York 1962, 220 str.

Među brojnim geografskim ekonomskim i političkim studijama o značenju naftonosne produkcije Prednjeg Istoka, ova knjiga zaslužuje posebnu pažnju. Osim što je to relativno najnovija sintetička ekonomska studija o nafti na Prednjem Istoku, njena je naročita vrijednost u vezi sa izučavanjem političkogeografskih problema Prednjeg Istoka. Autori sistematski nastoje da ekonomske učinke naftonosne produkcije Prednjeg Istoka prouče u relaciji prema svjetskoj produkciji, produkciji USA i Venecuele i osobito istaknu unutrašnje regionalno političke razlike naftne ekonomike Prednjeg Istoka.

Kao što je poznato Prednji Istok raspolaže s preko 60 posto poznatih naftonosnih rezervi na Zemlji iako njegova cjelokupna produkcija jedva dostiže 1/4 svjetske. Autori u prvom redu nastoje precizirati troškove utvrđivanja rezervi i troškove proizvodnje. Prema njihovim procjenama koje su rezultat pažljive analize, cjelokupne investicije za istraživanje nalazišta kao i produkciju nafte na Prednjem Istoku iznose jedva 5 posto od ukupnih investicionih troškova za te svrhe u svijetu izvan SSSR-a. Očito je da Prednji Istok zauzima potpuno izuzetan položaj u svijetu obzirom na izvanredno nizak udio investicija i prema tome visoku produktivnost. Iako su sve investicije od početka istraživanja i produkcije bile stranog porijekla, visoka profitna stopa omogućuje sve intenzivniji proces jačanja udjela domaćeg kapitala u ukupnim investicijama. U početku neznan, domaći kapital arapskih zemalja bio je potpuno izoliran od snažnog razvoja naftne privrede razvijene od stranih petrolejskih kompanija. Međutim, u novije doba domaći kapital akumuliran od doprinosa kojeg plaćaju strane kompanije postepeno dobiva sve veće značenje u ukupnim investicijama. To je jedan od naročito važnih razloga zašto strane kompanije nastoje da o-

stanu u najboljim odnosima s vladama arapskih zemalja. Relativno niski investicioni troškovi očito stimiliraju proces budućeg razvoja nacionalne naftne privrede Prednjeg Istoka. Osobito je zanimljivo da je niski iznos ukupnih investicionih troškova gotovo isključivo rezultat pogodnih geografskih uvjeta. Troškovi opreme (isključivo uvozne) i ostalih pratećih objekata (ceste, stanovi, opskrba vodom, bolnice, škole itd.) su čak znatno viši nego u drugim proizvođačkim područjima što obzirom na znatno viši iznos cjelokupnih investicija u najboljoj mjeri ilustrira specifične prednosti Prednjeg Istoka. Autori posebnu pažnju obraćaju unutrašnjim razlikama investicionih troškova na Prednjem Istoku. Tako npr. na Saudisku Arabiju otpada više od 1/3 ukupnih investicija iako ona daje samo oko 1/4 ukupne produkcije. Naprotiv u Kuwajtu i Iraku jedva 1/10 ukupnih investicija osigurava 1/3 (Kuwajt) odnosno 1/5 (Irak) naftonosne produkcije Prednjeg Istoka. Izvanredno povoljni uslovi eksploatacije nafte na Prednjem Istoku uzrokuju niske produkcijske troškove. Oni na Prednjem Istoku iznose 9 posto od ukupnog dohotka za razliku od 30 posto u Venezueli i 70 posto u USA. Tehnološke prednosti geografskog položaja eksploatacionih područja imaju međutim vrlo malu važnost za razvoj geografski vitalnih područja naseljenosti. Eksploataciono područje kao gotovo potpuno izolirane zone u oštrom su kontrastu prema ostalom dijelu teritorija. Autori razmatraju također problem utjecaja naftne privrede na gospodarsku strukturu arapskih država kao i značenje domaće potrošnje nafte i naftnih derivata. Udio naftne privrede u ukupnom nacionalnom dohotku Kuwajta i Qatara iznosi 90 posto, Saudijske Arabije 50 posto, Iraka 28 posto i Irana 15 posto. Posebna je pažnja obraćena prihodima država od transporta nafte. U Siriji, Libanonu i UAR procentualni udio prihoda od transporta nafte iznosi 3—4 posto ukupnog nacionalnog dohotka. Obzirom na unutrašnju, domaću potrošnju nafte i naftnih

derivata Prednji Istok ima za sada neznatno značenje. To je međutim privremeno stanje jer je nafta na Prednjem Istoku primarni i osnovni energetska izvor. Godišnji porast potrošnje od 8 posto je izvanredno visok i on najbolje pokazuje na buduću potrošnju. Obzirom na perspektive sve intenzivnijeg razvoja naftne privrede u novim područjima izvan Prednjeg Istoka (osobito Sahara i Libija) autori smatraju da je era izvanredne konjunktive naftne privrede Prednjeg Istoka prošla. Budući da su ovi zaključci donešeni 1962. g. njih treba naročito podvući danas, kada je libijska produkcija premašila i najoptimističkija predviđanja. U zaključku autori ističu da snažan porast domaće potrošnje nafte i naftnih derivata ima glavnu važnost za privredni razvoj arapskih država.

V. ROGIĆ

EFRAIM ORNI and ELISHA EFRAIM, *Geography of Israel*. Israel Program for Scientific Translations, Jerusalem. D. Davey and Co. New York 1964. 335 str.

Prva opsežnija geografska monografija Izraela koja prevedena na engleski omogućuje širem krugu geografskih stručnjaka uvid u geografsku problematiku ove mlade države, teško da će zadovoljiti postojeći veliki interes. Prva polovina knjige obrađuje fizičko-geografske regije. Karakteristike reliefa, klime i vegetacije dane su u glavnom dekskriptivno. Međuzavisnost elemenata prirodne sredine i društvenih faktora s posebnim težištem na historijsko-geografskoj problematici koja je upravo u ovoj zemlji svakako najznačajnije i nesumnjivo najatraktivnije područje interesa vrlo su slabo obrađeni u ovoj knjizi. Potpuno odvojen, drugi dio knjige, posvećen ekonomskoj geografiji ima karakter enciklopedijski obrađenog priručnika o privrednim granama, saobraćaju, trgovini itd. Na kraju je dan opći pregled ekonomike kao sasvim izoliran prilog u odnosu na prethodni dio knjige.

V. ROGIĆ

SMOLE W. J. Owner — Cultivator-ship in Middle Chile. University of Chicago, Research Paper No 89, 1963. 176. str.

Ova vrlo dobra i zanimljiva studija ima posebnu vrijednost zbog tretiranja danas nesumnjivo najaktuelnije problematike u Latinskoj Americi — agrarne reforme s geografskog aspekta. Autor je analizirao 3000 mladih porodičnih gospodarstava u mediteranskom području Čilea. Područje pomenu-tih gospodarstava obuhvaća obalsku ravninu kao i višu zaravan južno od Valparaisa. Kao rezultat detaljnog terenskog istraživanja, arhivskog rada i brojnih anketa, autor daje vrlo temeljitu sliku projekta, ekonomske situacije i socioloških osobina srednje čileanske sitne poljoprivrede. Historijski, socijalni, kulturni i ekonomski uzroci koji su utjecali na održavanje specijalnog tipa individualnog poljoprivrednog gospodarstva u dijelu srednjeg Čilea kao ekološke jedinice pažljivo su studirani u odnosu na mogućnosti njihovog daljnjeg održavanja. Ova malena knjiga je vrijedan doprinos razumijevanju čileanskog ruralnog pejzaža no istovremeno i značajna studija s obiljem novih i svježih ideja.

V. ROGIĆ

STUDIES IN GEOGRAPHY. Geographical Research Institut, Hungarian Academy of Sciences, Budapest.

Geografski institut Mađarske akademije nauka počeo je 1946. izdavanjem gornje publikacije u kojoj se objelodanjuju radovi Instituta. Do 1966. izdane su tri sveske.

1. Studies in Geography 1. Ten years of physiographic research in Hungary (1964. — 132 stranice sa 97 slika i 89 fotografija). U ovoj svesci objelodanjeni su rezultati 10-godišnjeg fizičkogeografskog istraživanja Instituta, odnosno njegova direktora i geomorfologa Pesci Martona. Autor nas upoznaje sa svojim istraživanjima reljefa, posebno o onim njegovim oblicima koji odražavaju rad fluvijalne erozije, deflacije, razvoja padina, pineplenizacije,

recentnijih tektonskih pokreta i periglacialnih procesa. Dati su i interesantni podaci o »morfologiji« lesa, terasa i kvartarnoj kronologiji. Objašnjeni su i pravci te osnovne metode »primijenjene geografije« kao i mađarska morfološka kartiranja.

2. Studies in Geography 2. Applied Geography in Hungary (1964. — 211 stranica sa 76 slika, 26 tabela i 12 fotografija). U ovom nas radu 11 autora upoznaje s 10 slijedećih problema: geomorfološko kartiranje u službi teorije i prakse, evolucija reljefa kao primijenjena disciplina geografije, geografski faktori u stvaranju alkalichnih tala, geografski tipovi poljoprivrede, odnos između produkcije krmnih kultura i stočarstva, mogućnosti poljoprivrede u navodnjavanom području Nyírség, unutrašnje migracije i opadanje broja agrarnog stanovništva, raspored industrije i rudarstva, Ajkagrad boksita i aluminija.

3. Studies in Geography 3. Geographical types of Hungarian Agriculture (1966. — 84 stranice sa 25 slika i 19 tabela). Ova sveska sadrži geografske probleme mađarske poljoprivrede. U njoj nam 6 autora u 6 članaka iznosi slijedeću problematiku: napredak geografskog tipologiziranja poljoprivrede, neka pitanja intenzivne poljoprivrede, raspored različitih tipova stočarstva, kulture na pijescima, iskorišćivanje zemljišta u području Nyírség i iskorišćivanje zemljišta u Zapadnoj Mađarskoj.

Osobito je pohvalno što su navedeni radovi, pored izdanja na mađarskom jeziku, izašli i na engleskom i tako postali pristupačniji širem krugu stručnjaka. Važno je naglasiti i činjenicu da se svi navedeni problemi, ukoliko nije posebno navedeno, odnose na čitav mađarski prostor, što daje uvid u stanje navedene problematike u zemlji kao cjelini.

Za nas su radovi Geografskog instituta, kao i ostali mađarski geografski radovi, posebno značajni i zbog toga što su nam mnogi geografski problemi zajednički, naročito fizičkogeografski.

I. CRKVENCIC